

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
2002

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνος Πρωταγόρας (323 Α - Ε)

Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὡσπερ σὺ λέγεις, εἴαν τις φῆ ἀγαθὸς αὐλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἢν μὴ ἔστιν, ἢ καταγελωσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νοθετοῦσιν ὡς μαινόμενον· ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, εἴαν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, εἴαν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἠγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν, καὶ φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, εἴαντε ὧσιν εἴαντε μὴ, ἢ μαίνεσθαι τὸν μὴ προσποιούμενον [δικαιοσύνην]· ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

Ὅτι μὲν οὖν πάντ' ἄνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τὸ ἠγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω· ὅτι δὲ αὐτὴν οὐ φύσει ἠγοῦνται εἶναι οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδακτὸν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ὧ ἂν παραγίγνηται, τοῦτό σοι μετὰ τοῦτο πειράσομαι ἀποδείξαι. Ὅσα γὰρ ἠγοῦνται ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι φύσει ἢ τύχῃ, οὐδεὶς θυμοῦται οὐδὲ νοθετεῖ οὐδὲ διδάσκει οὐδὲ κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας, ἵνα μὴ τοιοῦτοι ὦσιν, ἀλλ' ἐλεοῦσιν· οἷον τοὺς αἰσχροὺς ἢ σμικροὺς ἢ ἀσθενεῖς τίς οὕτως ἀνόητος ὥστε τι τούτων ἐπιχειρεῖν ποιεῖν; Ταῦτα μὲν γὰρ οἶμαι ἴσασιν ὅτι φύσει τε καὶ τύχῃ τοῖς ἀνθρώποις γίγνεται, τὰ καλὰ καὶ τὰναντία τούτοις· ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται γίγνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις, εἴαν τις ταῦτα μὴ ἔχη, ἀλλὰ τὰναντία τούτων κακὰ, ἐπὶ τούτοις που οἱ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ νοθετήσεις. Ὡν ἔστιν ἐν καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ συλλήβδην πᾶν τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς.

- A.** Από το κείμενο που σας δίνεται να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: "Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ... ταῦτα λέγω".

Μονάδες 10

Απάντηση:

Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος υποστηρίζει ότι είναι ικανός αὐλητῆς ἢ (ικανός) σε οποιαδήποτε ἄλλη τέχνη, στην οποία δεν είναι, ἢ τον εμπαίζουν ἢ αγανακτοῦν, και οι δικοί του πλησιάζοντάς τον τον συμβουλεύουν με την ιδέα ότι είναι τρελό· στη δικαιοσύνη όμως και στην ἄλλη πολιτικὴ ἀρετῇ, αν και γνωρίζουν για κάποιον ὅτι είναι ἀδικός, αν αὐτός ο ἴδιος λέει την ἀλήθεια σε βάρος του μπροστά σε πολλούς, πράγμα το οποίο θεωρούσαν σε εκείνη την περίπτωση ότι είναι σωφροσύνη, δηλαδή το να λέει την ἀλήθεια, σε τούτη την περίπτωση (το θεωροῦν) τρέλα, και ισχυρίζονται ὅτι πρέπει ὅλοι να λένε ὅτι είναι δίκαιοι, εἴτε είναι εἴτε ὄχι, ἀλλιῶς (λένε) ὅτι είναι τρελός αὐτός που δεν οικειοποιεῖται τη δικαιοσύνη· γιατί είναι ἀναγκαῖο ὁ καθένας να ἔχει μερίδιο σ' αὐτὴν μ'

οποιοδήποτε τρόπο διαφορετικά να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

Ότι λοιπόν εύλογα δέχονται κάθε άνδρα ως σύμβολο σ' αυτήν την αρετή, επειδή νομίζουν ότι όλοι έχουν μερίδιο σ' αυτή, αυτά λέω.

B. *Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων.*

B1. "Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ... ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις": Να εκθέσετε το επιχείρημα που χρησιμοποιεί στην παράγραφο αυτή ο Πρωταγόρας, για να αποδείξει το "διδασκόν" της αρετής, και να το αξιολογήσετε.

Μονάδες 10

Απάντηση:

Στην προηγούμενη ενότητα (4H) ο Πρωταγόρας υποστήριξε μέσα από το μύθο ότι η αιδώς και η δίκη, τα δύο συστατικά της πολιτικής αρετής δόθηκαν με απόφαση του Δία σέ όλους τους ανθρώπους αδιακρίτως ως απαραίτητες και αναγκαίες προϋποθέσεις για τη συγκρότηση και ύπαρξη των πόλεων.

Αυτός ο ισχυρισμός θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αρετή είναι απλά μια φυσική καταβολή και επομένως, όχι κάτι που χρειάζεται διδασκαλία. Γι' αυτό και στο χωρίο της 5ης ενότητας "Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις." προσπαθεί να αποδείξει ότι η πολιτική αρετή είναι διδακτή, τεκμηριώνοντας εμπειρικά την αναγκαιότητα καθολικής συμμετοχής σε αυτήν.

Αναφέρονται, λοιπόν, δύο εμπειρικές περιπτώσεις: στην πρώτη πρόκειται για κάποιον που υποστηρίζει ότι κατέχει κάποια τέχνη που στην πραγματικότητα δεν τη ξέρει. Αυτόν όλοι τον περιγελούν και τον συμβουλεύουν, σαν να είναι τρελός. Αν παραδεχτεί ότι δεν την ξέρει, θεωρείται συνετός. Αντίθετα, αν κάποιος παραδεχτεί σε βάρος του ότι είναι άδικος, κι αν ακόμη αυτό είναι ολοφάνερο, τον χαρακτηρίζουν τρελό. Ενώ, δηλαδή στην προηγούμενη περίπτωση η ειλικρινής παραδοχή της αδυναμίας θεωρούνταν σωφροσύνη, τώρα θεωρείται τρέλα. Αυτό δείχνει πως το να είναι κανείς δίκαιος είναι όρος αναγκαίος της ανθρώπινης ύπαρξης και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή. Έτσι, δικαιολογείται η διανομή της "αιδούς" και της "δίκης" σε όλους τους ανθρώπους σύμφωνα με το μύθο.

Αυτό, δηλαδή, που προβάλλει ο σοφιστής είναι ότι η πολιτική αρετή δεν είναι έμφυτη, όχι τουλάχιστον με τον τρόπο που είναι η έντεχνος σοφία. Αποτελεί συστατικό στοιχείο που δόθηκε εκ των υστέρων, μετά τη δημιουργία του ανθρώπου και ενώ είχε ήδη προχωρήσει στο στάδιο της κοινωνικής συμβίωσης. Υπάρχει "ἐν δυνάμει" στον άνθρωπο, σίγουρα όμως απαιτείται καλλιέργεια, συστηματική προσπάθεια, προφανώς διδασκαλία και μάθηση για να γίνει "ἐν ἐνεργείᾳ". Η αναγκαιότητά της ως όρος και προϋπόθεση της ύπαρξης πόλεων και της αρμονικής κοινωνικής συμβίωσης επιστὰ απαραίτητη τη διδασκαλία της, θεωρώντας αυτό ως δεδομένο ερμηνεύεται και η στάση των ανθρώπων απέναντι σε αυτόν που ισχυρίζεται ότι δεν είναι δίκαιος (τον θεωρούν παράλογο). Όλοι πρέπει

να λένε ότι είναι δίκαιοι, γιατί όλοι πρέπει να συμμετέχουν, επομένως όλοι τη διδάσκονται.

Αξιολογώντας τη συλλογιστική πορεία του Πρωταγόρα μπορούμε να επισημάνουμε ότι σ' αυτό το σημείο προσκομίζει εμπειρική απόδειξη, το επιχείρημά του στηρίζεται στην κοινή αντίληψη, σε δεδομένα της καθημερινής ζωής και λογικής, που είναι πιο άμεσα και οικεία για το ακροατήριο. Παρόλ' αυτά όμως διακρίνονται κάποιες αδυναμίες κυρίως λόγω της χρήσης δεοντολογικών εκφράσεων, όπως "πάντας δειν φάναι εἶναι δικαίους" και "ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἐν ἀνθρώποις", οι οποίες αναφέρονται όχι σε ό,τι γίνεται και ισχύει στην πραγματικότητα αλλά στο τι πρέπει να γίνεται. Αδυναμία επίσης μπορεί να θεωρηθεί η φαινομενική αντίφαση ανάμεσα σ' αυτό που είπε στο μύθο, για μοίρασμα της πολιτικής αρετής σε όλους από το Δία, και στη βασική του θέση ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται.

B2. "Ὅσα γὰρ ἡγοῦνται ἀλλήλους κακά... τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς": Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, οι άνθρωποι έχουν ελαττώματα που προέρχονται από τη φύση ή τυχαίους παράγοντες. Έχουν όμως και ελαττώματα που οφείλονται στην έλλειψη αγωγής. Πώς αντιμετωπίζεται στην εποχή του σοφιστή καθεμιά από τις κατηγορίες αυτές των ανθρώπινων ελαττωμάτων στο πλαίσιο της κοινωνικής συμβίωσης και γιατί;

Μονάδες 10

Απάντηση:

Ο Πρωταγόρας στο σημείο αυτό διακρίνει τα προτερήματα και τα ελαττώματα των ανθρώπων σε φυσικά ("φύσει, τύχη, από τοῦ αὐτομάτου) και επίκτητα ή διδακτά (ἐξ ἐπιμελείας και ἀσκήσεως και διδαχῆς). Αναφέρει λοιπόν στη συνέχεια ποια είναι η στάση των ανθρώπων απέναντι σε όσους έχουν τις παραπάνω κατηγορίες ελαττωμάτων. Συγκεκριμένα απέναντι στα φυσικά ελαττώματα οι άνθρωποι δείχνουν κατανόηση, συμπόνοια, ανεκτικότητα και μεγαλοψυχία.

Γνωρίζουν πολύ καλά ότι δεν έχουν το δικαίωμα να επιπλήξουν, να συμβουλεύσουν ή να τιμωρήσουν κάποιον για μία φυσική μειονεξία του, αφού στα φυσικά ελαττώματα ο άνθρωπος δεν μπορεί να παρέμβει διορθωτικά και να τα διαμορφώσει. Αντίθετα θυμώνουν με εκείνους που δεν φρόντισαν να εξαλείψουν ή να αναπληρώσουν με προτερήματα τα επίκτητα ελαττώματά τους, αυτά δηλαδή που οφείλονται στην έλλειψη αγωγής, και τους διδάσκουν ή τους νουθετούν. Η στάση αυτή ξεκινά από την πεποίθηση ότι αυτά τα ελαττώματα με την κατάλληλη φροντίδα και άσκηση θα μπορούσαν ν' αντικατασταθούν με τα αντίστοιχα προτερήματα. Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι η άποψη του Πρωταγόρα απηχεί και σημερινές αντιλήψεις της κοινωνίας μας. Οι άνθρωποι κατά κανόνα αναγνωρίζουν πως δεν μπορούν να ενοχοποιούν κάποιον για τα φυσικά του ελαττώματα, ενώ είναι πάντοτε αυστηροί απέναντι σε όσους συμπεριφέρονται με αδικία ή ασέβεια από αδιαφορία, αμέλεια ή ολιγωρία.

B3. "... ἐπὶ τούτοις που οἱ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις": Κατὰ τον Πρωταγόρα, οι τιμωρίες (κολάσεις) επιβάλλονται στους ανθρώπους, όταν δε διαθέτουν την πολιτική αρετή. Σε ποιους και για ποιο λόγο επιβάλλονται κυρώσεις από την πόλη, σύμφωνα με τα στοιχεία του μεταφρασμένου κειμένου που ακολουθεί:

Πλάτωνος Πρωταγόρας (326 D-E)

Και όταν πια φύγουν αυτοί [δηλ. οι νέοι άνδρες] από τους δασκάλους, η πόλη, με τη σειρά της, τους αναγκάζει να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με αυτούς, ώστε να μην ενεργούν από μόνοι τους και όπως νομίζουν οι ίδιοι [...]. Έτσι, και η πόλη, υπογραμμίζοντας τους νόμους, αυτά τα επινοήματα των καλών, παλαιῶν νομοθετῶν, αναγκάζει και όσους ασκούν ένα αξίωμα και όσους άρχονται να συμμορφώνονται με αυτούς. Εκείνος δε ο οποίος τους παραβαίνει, υφίσταται κυρώσεις και οι κυρώσεις αυτές ονομάζονται, και σε σας εδώ [δηλ. στην Αθήνα] και σε πολλά άλλα μέρη, εὐθύνες, λες και η δικαιοσύνη ξαναβάζει [τον παραβάτη] στην ευθεία. Ενώ λοιπόν είναι τόσο μεγάλη η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αρετή και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, εσύ Σωκράτη εκπλήττεσαι και απορείς αν η αρετή είναι διδακτή; Το εκπληκτικό όμως θα ήταν μάλλον το να μην μπορεί να διδαχθεί η αρετή.

Μονάδες 10

Απάντηση:

Στο προηγούμενο απόσπασμα ο Πρωταγόρας έχει εκφράσει την άποψη ότι οι τιμωρίες επιβάλλονται στους ανθρώπους, όταν δε διαθέτουν την πολιτική αρετή. Στο μεταφρασμένο απόσπασμα και θέλοντας ο σοφιστής να αποδείξει τη βασική θέση του για το διδακτό της αρετής περιγράφει τη φροντίδα που δείχνουν για την καλλιέργειά της σε ιδιωτικό επίπεδο οι γονείς και οι δάσκαλοι και σε δημόσιο η πόλη με τους νόμους της.

Έτσι λοιπόν μετά το 18^ο έτος της ηλικίας των παιδιών η ευθύνη για τη διαπαιδαγώγησή τους περνά από τα χέρια των δασκάλων στα χέρια της πολιτείας και τη διδασχή την αντικαθιστούν οι νόμοι, προκειμένου οι νέοι να ενταχθούν ομαλά μέσα στην κοινωνία.

Οι νόμοι σύμφωνα με το σοφιστή καθοδηγούν, κατευθύνουν και προσανατολίζουν σωστά τη συμπεριφορά των νέων συμβάλλοντας στην αρμονική συμβίωση των μελών της κοινωνίας. Μάλιστα οι νόμοι δεν επιβάλλονται μόνο στους απλούς πολίτες αλλά και στους άρχοντες οι οποίοι ελέγχονται και λογοδοτούν για τις πράξεις τους. Κατά συνέπεια όποιος δεν υπακούει στους νόμους υφίσταται τις ανάλογες κυρώσεις που ονομάζονται "ευθύνες". Στο σημείο αυτό ο σοφιστής κάνει χρήση του όρου "εὐθύναι" πρόκειται για τη λογοδοσία κάθε δημόσιου λειτουργού της Αθήνας μπροστά σε ειδικούς ελεγκτές του κράτους, όταν τελείωνε ο χρόνος της εξουσίας του. Μάλιστα η ίδια λέξη χρησιμοποιούνταν και για την αντίστοιχη τιμωρία που επιβαλλόταν στον απερχόμενο άρχοντα. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η πόλη με τους νόμους και τις ποινές υποχρεώνει τους πολίτες να οδηγηθούν στο δρόμο της αρετής. Η πολιτεία παρεμβαίνει δυναμικά συμβάλλοντας στην εκμάθηση και τήρηση των νόμων από τους νέους και στη συμμόρφωση των αρχόντων προς αυτούς.

Γ. Αδίδακτο κείμενο
Δημοσθένης κατά Μειδίου (169 - 170)

Ἐγὼ γὰρ οἶδ' ὅτι πολλοὶ πολλὰ κἀγάθ' ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι, οὐ κατὰ τὰς Μειδίου λητουργίας, οἱ μὲν ναυμαχίας νενικηκότες, οἱ δὲ πόλεις εἰληφότες, οἱ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ τῇ πόλει στήσαντες τρόπαια· ἀλλ' ὅμως οὐδενὶ πώποτε τούτων δεδώκατε τὴν δωρεῖαν ταύτην οὐδ' ἂν δοίητε, ἔξειναι τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς ὑβρίζειν αὐτῶν ἐκάστω, ὅπότε ἂν βούληται καὶ ὄν ἂν δύνηται τρόπον. οὐδὲ γὰρ Ἀρμόδιω καὶ Ἀριστογείτονι· τούτοις γὰρ δὴ μέγιστα δέδονται δωρεαὶ παρ' ὑμῶν καὶ ὑπὲρ μεγίστων. οὐδ' ἂν ἠνέσχεσθ' εἰ προσέγραψέ τις ἐν τῇ στήλῃ "ἔξειναι δὲ καὶ ὑβρίζειν αὐτοῖς ὄν ἂν βούλωνται".

δωρεαί: δωρεά, προνόμιο.

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Απάντηση:

Γιατί ξέρω εγώ ότι πολλοί έχουν κάνει πολλά και καλά σε σας, όχι σύμφωνα με τον τρόπο που άσκησε τις δημόσιες υπηρεσίες ο Μειδίας, άλλοι μεν έχοντας νικήσει σε ναυμαχίες, άλλοι έχοντας καταλάβει πόλεις, και άλλοι, αφού έστησαν πολλά και ωραία τρόπαια νίκης για την πόλη, αλλά όμως σε κανέναν από αυτούς ποτέ μέχρι τώρα δεν έχετε δώσει αυτό το προνόμιο ούτε θα το δίνατε εξάλλου, να επιτρέπεται δηλαδή στον καθένα απ' αυτούς να προσβάλλει τους δικούς του εχθρούς, ὅποτε τυχόν θέλει και με ὅποιον τρόπο μπορεί, ούτε βέβαια στον Ἀρμόδιο και τον Ἀριστογείτονα, γιατί βέβαια σ' αυτούς έχουν δοθεί τα πιο μεγάλα προνόμια από σας και για τις πιο σπουδαίες υπηρεσίες. Ούτε θα ανεχόσασταν, αν κάποιος συμπλήρωνε στη στήλη "να επιτρέπεται επιπλέον σ' αυτούς να προσβάλλουν ὅποιον θέλουν".

Γ2.α. Να μεταφέρετε στο τετράδιό σας τους παρακάτω πίνακες, στα κενά των οποίων θα συμπληρώσετε τους τύπους που ζητούνται. (Το επίθετο να γραφεί στην πτώση, στο γένος και στον αριθμό που βρίσκεται ο τύπος που δίνεται).

	Επίρρημα		
	Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
Καλά			

	Επίθετο	
	Θετικός	Συγκριτικός
μεγίστων		

Μονάδες 5

Απάντηση:

καλῶς	κάλλιον	κάλλιστα
μεγάλων	μειζόνων	μεγίστων

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

οἶδ(α): το τρίτο ενικό πρόσωπο της υποτακτικής και προστακτικής του ίδιου χρόνου.

δεδώκατε: το ίδιο πρόσωπο της οριστικής του παρατατικού και του αορίστου β' της ίδιας φωνής.

δύνηται: το ίδιο πρόσωπο της ευκτικής στο χρόνο που βρίσκεται.

Μονάδες 5

Απάντηση:

είδῃ , ἴστω
ἐδίδοτε , ἔδοτε
δύναιτο

Γ3.α. "Ἐγὼ γὰρ οἶδ' ὅτι πολλοὶ πολλὰ κάγαθ' ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι": Να γράψετε τη δευτερεύουσα πρόταση του χωρίου αυτού, να δηλώσετε το είδος της και να προσδιορίσετε το συντακτικό της ρόλο (Μονάδες 3).
Να μεταφέρετε τον πλάγιο λόγο σε ευθύ (Μονάδες 2).

Μονάδες 5

Απάντηση:

ὅτι πολλοὶ πολλὰ κάγαθ' ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι: δευτερεύουσα ειδική πρόταση που έχει θέση αντικειμένου στο ρήμα "οἶδα".

Ευθύς λόγος: Πολλοὶ πολλὰ κάγαθ' ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι

Γ3.β. Να αναγνωρίσετε συντακτικά τις παρακάτω λέξεις ή φράσεις του κειμένου:

κατὰ τὰς λητουργίας, τῆ πόλει, οὐδενί, ὑβρίζειν, ὑπὲρ μεγίστων.

Μονάδες 5

Απάντηση:

κατὰ τὰς λητουργίας: εμπρόθετος προσδιορισμός της σύγκρισης - συμφωνίας στο ρήμα "εἰσιν εἰργασμένοι".

τῆ πόλει: Δοτική προσωπική χαριστική στη μετοχή "στήσαντες".

οὐδενί: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα "δεδώκατε" (και εννοείται ως ἔμμεσο αντικείμενο στο "ἂν δοίητε").

ὑβρίζειν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο πρόσωπο "ἔξείναι".

ὑπὲρ μεγίστων: εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα "δέδονται".